

مجله خرد

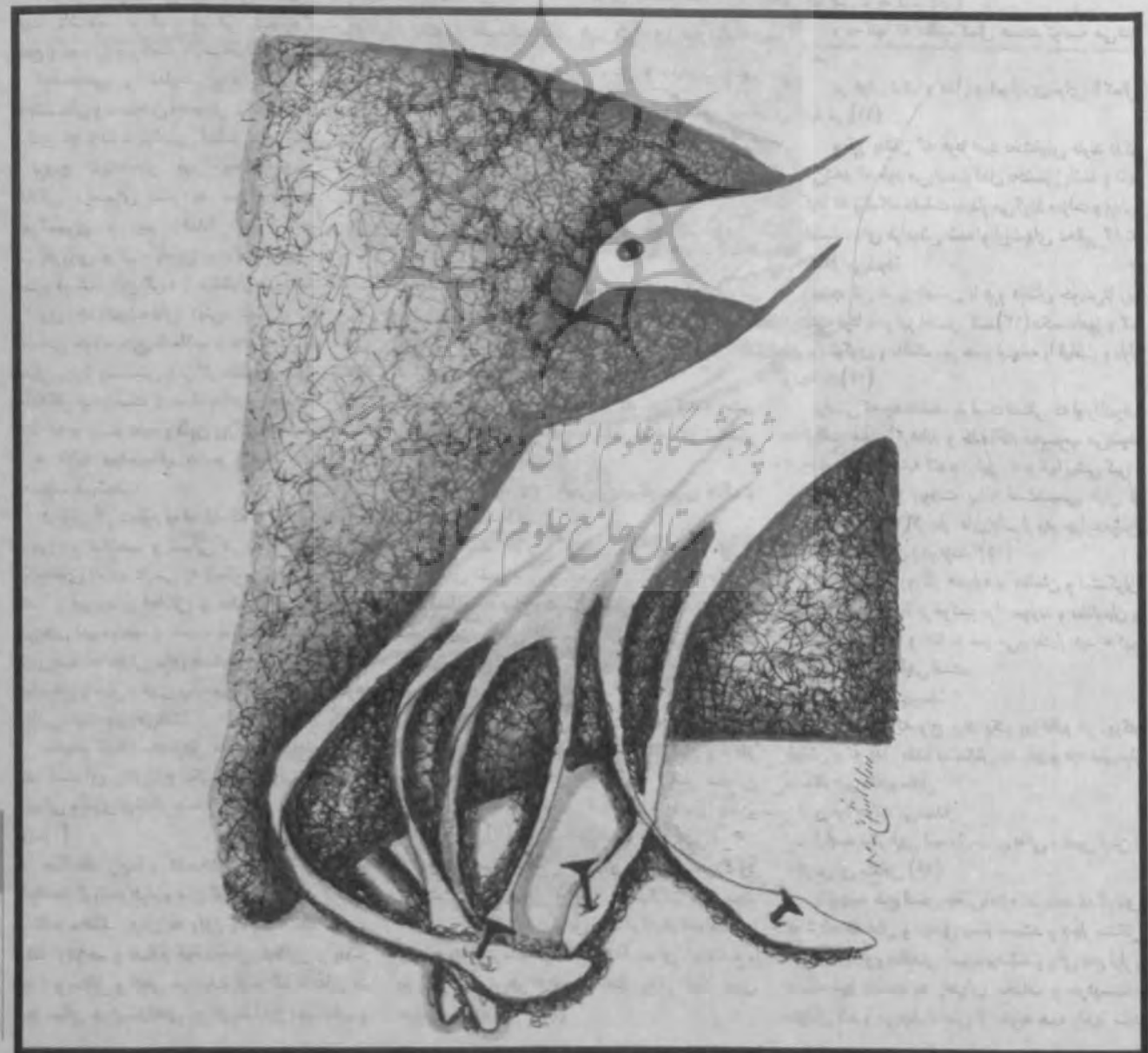
خلق همه یکسره نهال

خدایند...

اعمال سلطانی و متقرب درگاه پادشاهان وقت بود از مال و ثروت و جاهت و رفاه زیادی برخوردار بود و به علاوه در علوم متناوله عقلی و نقلی زمان خود مخصوصاً علوم یونانی تبحر بسیار داشت.

حکیم ناصر خسرو قبادیانی در سال «۵۲۹۴ق» در قبادیان بلخ زاده شد و در سال «۵۴۸۱ق» در درهٔ یمکان از توابع بدخشان وفات نمود. (۱)
وی که در جوانی دبیربیشه و متصرف در اموال و

(اشارات) به جلوه‌های صلح اندیشی و مهر آموزی در قصاید حکیم ناصر خسرو قبادیانی)

عالم
سارات
الدین
۱۲
ح
۱۳
علم
رات
مقوب
عباس
بیخ تا
سارات
و عو
ازمان
ستان
نون
و جهر
رجمه
حسن
رجمه
لوم و
۱۲
پهران
عتی
غاز تا
پهران
روبا
۱۲
رجمه
نشر
لمی تا
هزیر
عقاید
انی
-tifi
, G
New
scie
Alfr

وی در سنین ۴۳ سالگی (۴۳۷ ق.) به واسطه دیدن رویای صادقمای به قصد وصول حقیقت به سفر حج رفته که این مسافرت ۷ سال به طول انجامید و دورهٔ چندینی را در زندگی او ایجاد نمود.

کتاب «سفرنامه» حاصل و مجموعهٔ خاطرات وی در طول این سفر می‌باشد. او در مصر به مذهب اسماعیلیه و طریقت فاطمیان درآمد و پس از مراجعت به بلخ به عنوان یکی از حجت‌های دوازده‌گانهٔ دعوت فاطمی در ایران و ماوراءالنهر گردید.

برخی از آثار و تالیفات وی عبارتند از:

سفرنامه - زادالمسافرین - روشنائی نامه - سعادت‌نامه و دیوان اشعار.

جهان از آغاز پیدایش انسان تاکنون هیچگاه از جنگ، خشونت و قهر خالی نبوده است. در دیوار جهان که چون کاروانسرای عظیمی هراز چندگاهی میزبان قافله‌های بی شمار آدمیان بوده است. همواره از هیاهوی خشم آلود آدمیان حکایتها و افسانه‌های عبرت‌آموز به یادگار گذاشته است. در این میان ادیان و مذاهب الهی در فرو نشاندن این آتش هستی‌سوز نقشی اساسی را به عهده داشته‌اند. و کتب آسمانی همواره میسر صلح و دوستی و رحمت و زمینه‌ساز نابودی کینه و خودخواهی و عداوت بوده‌اند. در میان اندیشمندان و مصلحان اجتماعی نیز بسیار بوده‌اند افرادی که با تکیه بر اصول اساسی خرد انسانی و با ترویج اندیشه‌های خیر خواهانه مذهبی و اخلاقی راهنمای بشر به سوی دوستی و مهرگستری و بیم دهندهٔ آنها از عواقب آتش‌افروزی و کینه‌ورزی بوده‌اند؛ حکیم ناصر خسرو در شمار این گروه از متفکران می‌باشد.

وی که اندیشه‌های دینی، فلسفی، اخلاقی و اجتماعی خود و نتایج تأملات و تجربه‌های گرانسنگ زندگی پرفراز و نشیبش را در آثار منظوم و منثور متعددی به یادگار نهاده است از جمله شاعران جامع‌الاطراف است که بر بیشتر علوم و فنون روزگار خود تسلط داشته و به علاوه سیاستمدار، حکیم و مبلغ مذهبی نیز محسوب می‌شود.

در میان آثار منظوم او، قصاید که به لحاظ فصاحت و استواری و سلاست و شیوایی در شمار برجسته‌ترین چکامه‌های ادبیات فارسی به شمار می‌رود مشحون از نکات و آموزه‌های اخلاقی و حکمی است. بن مایهٔ اندرزهای خیرخواهانهٔ دعوت به نیکی و مهرورزی و آرزوی سعادت حقیقی برای هم‌انسانی بشر است. او کلید قلعهٔ نیکی را خلق و خوی نیک می‌انگارد و بهترین کارها را باکی و نیک‌خویی می‌داند.

نیک‌خو گفته است یزدان مر رسول خویش راخوی نیک است ای برادر گنج نیکی را کلیدبرگین از کارها پاکیزگی و خوی نیک‌تر همه دنیا «گزین خلق دنیا» این گزید (۲)

جنگ‌ها، نزاع‌ها و کشمکش‌هایی که بین افراد خانواده‌ها، گروه‌ها، اقوام و ملل گوناگون در طول تاریخ و در نقاط مختلف جهان به وقوع پیوسته است نشأت گرفته از نزاع و تصادم خواسته‌های گوناگون و بعضاً متضاد و متقابل و گاهی هیچجانب افسار گسیخته‌ای که هیچ مبنای خردپستانه‌ای جز فرونشاندن احساسات و

خواهشهای بیمارگونه نداشته‌اند، بوده است.

حکیم ناصر خسرو که زندگانی‌اش در تب و تاب اینگونه درگیری‌ها و تعصبات و نزاع‌ها سپری شده معتقد بود که اگر افراد در یک تحلیل روانشناسانه ریشهٔ حقد و حسد را در وجود خود باز شناسند و نارسایی و کمبود شخصیتی خویش را شناخته، در رفع و ترمیم آن تلاش کنند دیگر نیازی به دشمنی و برتری جویی‌های خودخواهانه نخواهد بود.

دشمن دانا شدی از فضل اوفضل طلب کن چه کنی دشمنی مؤذن ما را مزین و بد مگوی لحن خوش‌آموز و توکن مؤذنی (۳)

صلح و آشتی جویی و خوش رویی با خلق کاری است سازگار با فطرت انسانی چرا که جهان و آنچه در او هست

جهان از آغاز پیدایش انسان تاکنون هیچگاه

از جنگ، خشونت و قهر خالی نبوده است. در دیوار جهان که چون کاروانسرای عظیمی هراز چندگاهی میزبان قافله‌های بی شمار آدمیان بوده است. همواره از هیاهوی خشم آلود آدمیان حکایتها و افسانه‌های عبرت‌آموز به یادگار گذاشته است. در این میان ادیان و مذاهب الهی در فرو نشاندن این آتش هستی‌سوز نقشی اساسی را به عهده داشته‌اند. و کتب آسمانی همواره میسر صلح و دوستی و رحمت و زمینه‌ساز نابودی کینه و خودخواهی و عداوت بوده‌اند.

پدید آمدهٔ لطف و رحمت خداست و خداوند آنگونه که در مصحف شریف می‌فرماید: *بیاپیر را رسول رحمت خویش به سوی جهانیان قرار داده است.*

و ما ارسلناک الراحمة للعالمین (۴)

اما آتش افروزی و عداوت که کور کنندهٔ چشم زیبایی‌ها و سر چشمهٔ شقیتهای و پلشتی‌هاست کار شیاطین و دیوان و بیرون آنهاست.

کار یزدان صلح و نیکویی و خیرکار دیوان جنگ و زشتی و شر است (۵)

و اینگونه است که خرد انسان هرگاه که از پلیدی‌های نفس و وسوسه‌های شیطانی مصون مانده باشد انسان را به صلح و دوستی فرا می‌خواند چه عقل وجه تمایز انسان و حیوان است و مایه برتری انسان بر دیو و دد چیزی نیست مگر خرد که تنظیم کنندهٔ روابط عاقلانه و نوراندیشانه بین افراد است.

خرد بد نقرمایدت کرد از آنکس انجام بر بد کنش بد رسناگر بد کنی چون دد و دام نوجنا نیستی پس تو از دام و ددکرا بیشه نیکی نشانند بود همیشه روانش ستایش چند (۶) آب خرد جوی و بدان آب شوی خط بدی پاک ز علومار خویش (۷)

و هر کس که به راه ستم و بدخواهی قدم گذارد عاقبت خود در چاهی که به قصد دیگران کنده است می‌افتد. و بدسگالان را فرجامی نیک در انتظار نخواهد بود. ره و هنجار ستمکار همه زشت است ای خردمند مرو بر ره و هنجارش هر که او بر ره رفتار رود بی شک سوی مردار نماید ره رفتارش (۸)

حکیم ناصر خسرو قبیله‌ای اگر چه خود سالهای متمادی از زندگی‌اش را در حبس و آزار تنگ‌نظران و بدخواهان گذراند و سالهای سال در آوازی و تبعید و حبس در درهٔ میکان از غربت و سختگیری و طعن و لعن دولتمردان سلجوقی و علماء ظاهرپرست نالید و شکوه کرد، اما هیچگاه پرکهٔ زلال اندیشه‌اش را به خار و خشک کینه و عداوت نیالود و همواره بر شرافت و کرامت همهٔ انسانها تأکید داشت و درد او همه از کینه‌ورزی ظاهراندیشان و تنگ‌نظران بود.

معن علم است دل چرا بشناسدی جور و جفارا در این مبارک معن (۹)

وی همهٔ انسانها را، از خوب و بد گل و گیاه بستان خلوند می‌داند که چنین و تباه کردن آنها کاری است ناشایست و در خور افسوس:

خلق همه یکسره نهال خدایندهیچ نه بر کن تو زین نهال و نه بشکن دست خلوند باغ و خلق درازست بر خشک و خار همچو بر گل و سوسن خون به ناحق نهال کندن اویستدل ز نهال خدای کندن بر کن گر نیستدی همی که خونت بریزندخون دگر کسی چرا کنی تو به گردن (۱۰)

و به آنها که طالب کمال هستند توصیه می‌کند که:

بر خوی نیک و عدل و کم آزاری بفرزای تا کمال بیفرزایی (۱۱)

و نیز بدانان که فردا امید بخشایش دارند تذکر می‌دهد که خود می‌بایست اهل بخشش باشند و تنها فردا که پیشگاه حقیقت پدیدار می‌گردد منزلت و بهای فضیلت‌های فراموش شده و ارزشهای تحقیر گشته آشکار می‌شود:

پیشه کن امروز احسان با فرو دستان خویش تا زیر دستانت فردا با تو نیز احسان کنند (۱۲) حکمت‌آموز و کم آزار و نکوگوی و بلاتک روز خستر اینهمه را قیامت و بازار و بهاست (۱۳)

براستی که چه تاسف بار است انسانی که او را اشرف مخلوقات عنوان کرده‌اند و خلیف الله محسوب می‌شود، شیوهٔ دیو و ددان پیشه کند و در این راه بر آنها پیشی گیرد. همچو گرگان رودنت پیشه است‌نستی داری از کلاب و ذئاب؟ (۱۴) گر مار نمای تایم از بهر چرایندمؤمن ز تو تا یمن و ترسان ز تو ترسا؟ (۱۵)

اما اینکه چرا روزگار همواره بر ظالمان و ستمگران گشاده روست و آنها بر مرکب مراد سوارند و مظلومان و تنگدستان در رنج و عتا به سر می‌برند؛ از دید حکیم قبیله‌ای خود مکر الهی است.

وی از خود می‌پرسد:

هیچ نینید که رنج بیند یک روزظالم در روزگار خویش و نه قائل بلکه ستمکش به رنج و درد بمیردباز ستمکار دیر ماند و مقبل و خود جواب می‌دهد:

اینهمه مکر الهی است از خدای تعالی منتشین ایمن ز مکرش ای متقابل (۱۶)

با اینهمه هیچ انسان عاقلی اجازه نمی‌دهد که افرادی که از لحاظ عقل و اخلاق بیمار هستند و دچار مشکل می‌باشند به او و مناقش آسیب برسانند و برای دفع آزار و آسیب آنها بایست به راههای مختلف و خردپستانه متوسل شد و در نهایت پس از تجربه همه راهها شاید

۱۲- دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران-ص ۱۵۰	زاده-انتشارات دنیای کتاب چاپ سوم	مجبور به حذف مورد مزاحم نیز باشیم.
۱۲-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۲۲	۲-دیوان ناصر خسرو-تصحیح مجتبی مینوی و مهدی محقق- انتشارات دانشگاه تهران- ص ۵۲	ناصر خسرو با آنکه توصیه می کند که با سفیهان و ابلهان نباید برخورد انتقام جویانه نمود و باید بد آنها را نیز به خوبی پاسخ داد؛ اما معتقد است در صورتی که این شیوه رفتاری کارآمد نباشد، باید با آنها درشت و سختگیر بود و نه زبون و سازش خواه.
۱۴-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۲۹	۳-دیوان ناصر خسرو-تصحیح مجتبی مینوی و مهدی محقق-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۴۹۹	سقیه را به سقاقت جواب باز مدعی بی وفا به وفا انتقام باید کرد(۱۷) که نرم و که درشت چون تیغ پیداست نهان و آشکارم با جاهل و بی خرد درستم با عاقل و نرم بردبارم(۱۸) هر کینه میباش از همگان دایم چون خارنه نیز به یکباره زبون باش چو خرما(۱۹)
۱۵-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۵	۴قران کریم- سوره انبیاء-آیه ۱۰۷	و بدین سان اگر افراد بدیها را بشناسند و از آنها دوری کنند و جوینده پاکیزگی و راستی باشند می توانند به کیمیای سعادت و بهروزی نائل شوند و این به اراده آنها بستگی دارد.
۱۶-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۱۲۸	۵-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۳۳	به دست من و توست نیک اختری اگر بد تجویم نیک اختریم(۲۰) کاری که ز من پسند نایدت با من مکن آنچهان و میسندبزدای به عذر رنگ کینه جز عذر درخت کین که بر کند(۲۱)
۱۷-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۱۵۸	۶-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۲۷۳	۱-مقدمه دیوان ناصر خسرو به قلم آقای تقی
۱۸-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۱۷۱	۷-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۱۷۸	
۱۹-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۴	۸-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۱۲۷	
۲۰-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۵۰۴	۹-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۱۷۰	
۲۱-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۲۳	۱۰-دیوان ناصر خسرو-انتشارات دانشگاه تهران- ص ۱۷۰	
	۱۱-دیوان ناصر خسرو - انتشارات دانشگاه تهران-ص ۷	

